

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**215-річчю
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
присвячується**

І. О. Ларіна, Ю. В. Доля

***Музично-інструментальний
компонент професійної
підготовки майбутніх
музичних керівників ЗДО***

Навчально-методичні рекомендації
для самостійної роботи студентів
(спеціальність «Дошкільна освіта»)

Харків – 2019

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

*215-річчю
ХНПУ імені Г. С. Сковороди
присвячується*

І. О. Ларіна, Ю. В. Доля

Музично-інструментальний компонент професійної підготовки майбутніх музичних керівників ЗДО

Навчально-методичні рекомендації

для самостійної роботи студентів

(спеціальність «Дошкільна освіта»)

Харків – 2019

УДК 786.2

ББК 85.315.3

Укладачі: **І. О. Ларіна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Ю. В. Доля, старший викладач кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Рецензенти:

Н. І. Руденко, Заслужений артист України, доцент кафедри спеціального фортепіано Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського
В. Л. Григоренко, доцент кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди

Музично-інструментальний компонент професійної підготовки майбутніх музичних керівників ЗДО: (спеціальність «Дошкільна освіта») – Х : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. – 28 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 6 від 05.11.2019 р.

Видано за рахунок укладачів

У навчально-методичних рекомендаціях розглянуто зміст музично-інструментальної підготовки майбутніх музичних керівників закладів дошкільної освіти. Рекомендації складаються з двох частин. Розкрито практичні аспекти вивчення дисципліни «Музичний інструмент». Запропоновані методичні рекомендації нададуть допомогу студентам в оволодінні даним курсом.

© Харківський національний
педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, 2019

© Ларіна І. О., Доля Ю. В., 2019

Зміст

Пояснювальна записка	4
Мета та завдання навчальної дисципліни «Музичний інструмент»	4
Зміст навчальної дисципліни «Музичний інструмент»	6
Основи музичної грамоти і гри на фортепіано	7
Література	26

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Музичне виховання як складова естетичного виховання дошкільників передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей дітей, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати музичне мистецтво.

Повноцінна підготовка музичних керівників закладів дошкільної освіти у педагогічних університетах здійснюється в процесі вивчення усіх дисциплін музично-естетичного спрямування, зокрема, музичного інструменту. Спираючись на загальнокультурну, психолого-педагогічну, естетичну, музичну підготовку, курс музичного інструменту має за мету безпосередньо підготувати до майбутньої професійної діяльності.

У ході цієї підготовки студенти мають навчитися якісно планувати та організовувати музичну діяльність дітей відповідно до сучасних підходів та вимог чинних програм.

Курс музичного інструменту дає можливість познайомитись з кращими зразками дитячої і класичної музики, розвинути музичний смак, музичні здібності, створюючи тим самим передумови для успішного здійснення своїх професійних обов'язків щодо музичного розвитку дітей.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою курсу є виховання широко освічених музичних керівників закладів дошкільної освіти, які володіють методичними знаннями та практичними навичками з музичного виховання дітей дошкільного віку, організаційними формами та прийомами музичної роботи та мають на достатньому рівні розвинені музичні здібності, сформоване творче ставлення до професійної діяльності, прагнення до постійного самовдосконалення.

Завдання курсу:

- розвиток музичних і загальних здібностей студентів;
- засвоєння основ нотної грамоти;

- формування первинних навичок гри на музичному інструменті;
- засвоєння елементів музичної мови та засобів музичної виразності;
- збагачення музично-слухового досвіду (твори народної, класичної, сучасної, а також дитячої музики);
- практичне опанування методами і прийомами, видами та формами музичного виховання дітей;
- формування музично-мовленнєвих вмінь та навичок;
- оволодіння дошкільним репертуаром, створення репертуарного фонду для майбутньої творчої самостійної роботи;
- підготовка до проведення бесід про музику, організації дитячих музичних вистав, розваг тощо.

У результаті вивчення курсу студенти повинні **знати:**

- основні прийоми гри на музичному інструменті;
- елементи музичної мови та засоби музичної виразності;
- загальні відомості з музичної грамоти та музичної літератури;
- кращі зразки народної, класичної, сучасної, дитячої музики;
- твори дошкільного репертуару згідно чинних програм для ЗДО;
- способи організації музичної діяльності дітей;
- основи музично-мовленнєвої культури;
- особливості інтеграційного підходу щодо використання засобів музичного мистецтва у навчально-виховному процесі ЗДО.

Результатом вивчення курсу мають стати **уміння** студентів:

- орієнтуватися у нотному тексті;
- виконувати нескладні твори на музичному інструменті;
- розпізнавати на слух твори дошкільного репертуару згідно чинних програм для ЗДО;
- розрізняти й характеризувати елементи музичної мови та засоби музичної виразності творів дошкільного репертуару;

- здійснювати музично-педагогічний аналіз творів;
- використовувати музичні твори у виховній роботі з дітьми, організовувати дитячі музичні вистави, розваги тощо.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ»

Модуль 1. Професійно-педагогічний

Тема 1.1. Основи нотної грамоти. Засоби музичної виразності

Основи нотної грамоти. Засоби музичної виразності. Відомості про жанри в музиці (пісня, танець, марш та ін.). Відомості про композиторів–авторів музики для дітей.

Тема 1.2. Музичні твори згідно чинних програм ЗДО

Твори для слухання музики. Різноманітні за жанром та характером інструментальні твори (критерії вибору – високий художній рівень, яскравість, привабливість та доступність творів для дитячого сприймання). Читання нотного тексту з листа.

Твори для співів. Співаночки та пісні фольклорного та класично-традиційного напрямів для кожної вікової групи згідно програми (акомпанування власному співу; акомпанування дитячому співу). Підбір за слухом мелодій та акомпанементів пісень.

Твори для музично-ритмічних рухів. Марші, народні танки, хороводи, різноманітні польки, галопа, вальсоподібні танці тощо.

Твори для музичних ігор. Твори, які можуть бути використані для проведення музичних та музично-дидактичних ігор.

Тема 1.3. Розробка фрагментів музичних занять, сценаріїв розваг та свят

Розробка фрагментів музичних занять із використанням творів. Застосування комплексного підходу у використанні музики в навчально-виховному процесі. Розробка сценаріїв музичних свят, розваг, інсценувань тощо.

Тема 1.4. Музично-педагогічний аналіз творів

Музично-педагогічний аналіз творів дошкільного репертуару згідно чинних програм ДНЗ. Коментований показ фрагментів музичних занять та музично-виховних заходів.

Модуль 2. Інтерактивний

Тема 2.1. Створення електронного банку за видами діяльності.

Створення та систематичне поповнення електронного накопичувального банку за видами діяльності із фонограмами, ілюстраціями, розробками ігор, розваг, фрагментів занять та сценаріїв свят, нотами тощо.

Тема 2.2. Формування медіатеки для проведення музично-виховних заходів

Формування комплекту відеофрагментів тематичного змісту до музично-виховних заходів. Створення медіатеки презентацій для проведення бесід. Формування медіатеки презентацій з наочним матеріалом для організації власної художньої діяльності дошкільників.

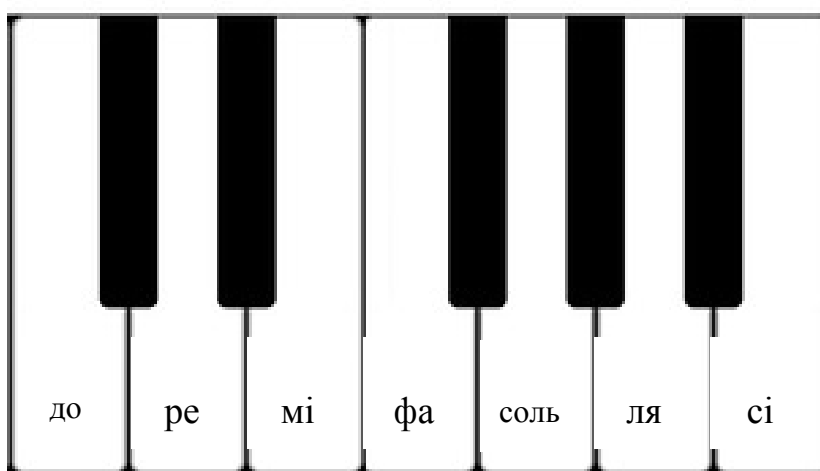
ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ГРАМОТИ І ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

Оскільки вихователь зобов'язаний систематично здійснювати організацію музично-естетичної діяльності дошкільників, він має набути музично-педагогічної компетентності. Музично-педагогічна компетентність вихователя передбачає наявність певного рівня музичної освіченості, насамперед музичної грамотності. Формуванню цих якостей сприяє навчання гри на фортепіано. Фортепіано є універсальним інструментом, який дозволяє студентам-початківцям засвоїти нотну грамоту, практично ознайомитись з засобами музичної виразності та якнайкраще відчувати їх можливості в створенні художнього образу. Володіння фортепіано допомагає вихователю добирати пісні для розучування з дітьми, а також супроводжувати дитячий спів нескладним акомпанементом. Вихователь, який грає на музичному інструменті та співає, є яскравим прикладом для своїх вихованців та викликає в них бажання наслідувати його діям.

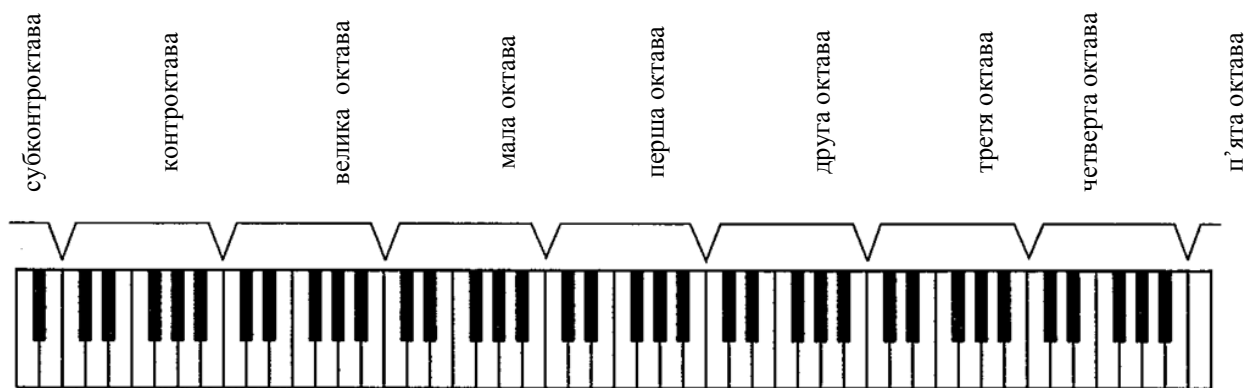
Загальне поняття про фортепіанну клавіатуру

Фортепіанна клавіатура складається з 85-88 білих та чорних клавiш. Клавiші, які розташовані вліво від центру клавіатури, відповідають низьким звукам, а вправо – високим.

Клавіатура поділяється на низку однакових за розташуванням клавiш відрізків, до кожного з яких входить по дванадцять клавiш – сім білих та п'ять чорних. Сім білих клавiш мають такі назви: *до, ре, мі, фа, соль, ля, сі*. Це основні назви звуків:

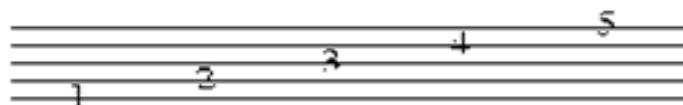
Кожна восьма біла клавiша є ніби повтором першої на новій висоті й тому має таку ж назву. Відстань між двома найближчими однойменними клавiшами називається октавою. Першим звуком октави прийнято вважати звук *до*. Весь звукоряд фортепіано поділяється на 7-7,5 октав. Кожна октава має свою назву. Октава, що знаходиться всередині клавіатури, називається *першою* октавою. Вправо від неї знаходяться: *друга, третя, четверта і п'ята* (неповна) октави. Вліво від першої октави розташовані *мала, велика, контроктава і субконтроктава* (неповна) [4, 29].

Нотний запис

Для запису музичних звуків існують спеціальні знаки, які називаються *нотами* (у перекладі з італійської слово *nota* – знак, позначка). Вони мають вигляд пустого незатушованого (так звана «біла нота») або затушованого («чорна нота») овалу. До овалів додаються вертикальні палички, які називаються *штилями*, до яких, в свою чергу, додаються *хвостики* (прапорці) та *в'язки* (ребра) – прямі лінії для об'єднання нот у групи.

Для визначення висоти звука ноти розміщуються на *нотному стані* (нотності), який складається з п'яти паралельних ліній. Рахують лінії знизу угору:

Ноти записують на лінійках та між лінійками, тобто у проміжках між ними:

Ноти пишуться також над та під лінійками, на коротких *додаткових лінійках* (якщо звуки занадто високі або низькі, щоби вміщуватися на основних лінійках нотного стану) [11, 51].

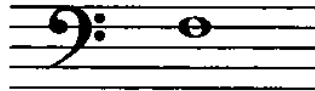
Для точного визначення місцезнаходження нот на нотоносці в фортепіанній музиці застосовуються два *ключі* – скрипковий та басовий. Ключі ставляться на початку нотного стану [4, 20].

Скрипковий ключ (або *ключ «соль»*) своїм завитком оточує другу лінійку нотного стану, показуючи тим самим, що на даній лінійці знаходиться нота *соль* першої октави:

Скрипковий ключ призначений для запису високих звуків, які на клавіатурі розташовуються від центру вправо [4, 37]:

Завиток **басового ключа** (або *ключа «фа»*) веде початок від четвертої лінійки нотного стану, показуючи, що на даній лінійці пишеться звук *фа* малої октави:

Басовий ключ призначений для запису низьких звуків, розташованих на клавіатурі від центру вліво [4, 40]:

Отже, за допомогою цих двох ключів можна записати усі звуки клавіатури [4,39]:

The diagram illustrates the relationship between piano keyboard octaves and musical notation. On the left, a piano keyboard is shown with brackets indicating the following octave ranges:

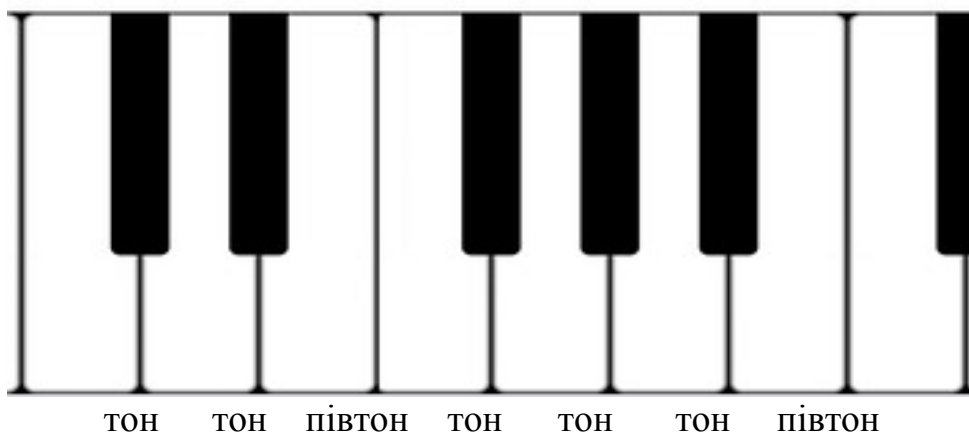
- П'ята октава (5th octave)
- четверта октава (4th octave)
- третя октава (3rd octave)
- друга октава (2nd octave)
- перша октава (1st octave)
- мала октава (small octave)
- велика октава (large octave)
- контр-октава (contr-octave)
- субконтр-октава (sub-contr-octave)

On the right, musical staves show the corresponding note ranges for these octaves, with notes labeled by their solfège names (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі):

- П'ята октава:** Notes from C5 to C6.
- четверта октава:** Notes from C4 to C5.
- третя октава:** Notes from C3 to C4.
- друга октава:** Notes from C2 to C3.
- перша октава:** Notes from C1 to C2.
- мала октава:** Notes from C0 to C1.
- велика октава:** Notes from C-1 to C0.
- контр-октава:** Notes from C-2 to C-1.
- субконтр-октава:** Notes from C-3 to C-2.

Vertical dotted lines connect the keyboard keys to the corresponding notes on the musical staves. A bracket on the right side of the staves groups the last four octaves (перша, мала, велика, контр-октава) under the label "П'ята октава".

Найменша відстань за висотою між двома звуками називається *півтоном*. На фортепіанній клавіатурі півтон утворюється між звуками двох будь-яких сусідніх клавіш. Два сусідніх півтони разом утворюють тон.

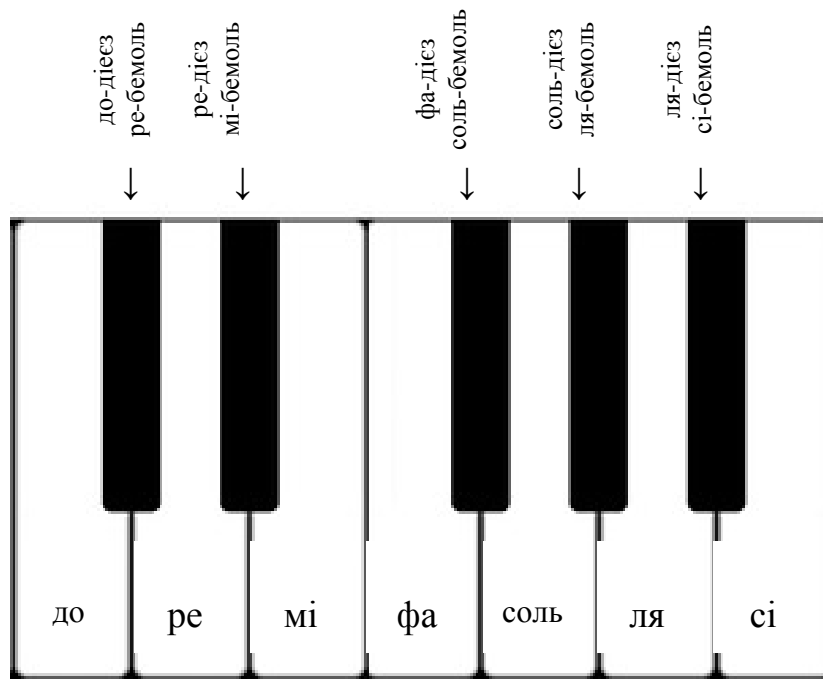
Знаки змінення висоти звучання мають спеціальні позначення. Вони ставляться на тій же висоті нотоносця, що й ноти, до яких вони відносяться.

<i>Дієз</i> — знак	<i>Бемоль</i> — знак	<i>Бекар</i> — знак
підвищення звуку	пониження звуку на	відмінення дії дієза
на півтона:	півтона:	або бемоля:
#	b	♮

На клавіатурі дієзам і бемолям, як правило, відповідають чорні клавіші, які не мають власних назв.

Чорна клавіша, яка розташована на півтона вище за білу, має ту ж саму назву, але з додаванням слова «дієз».

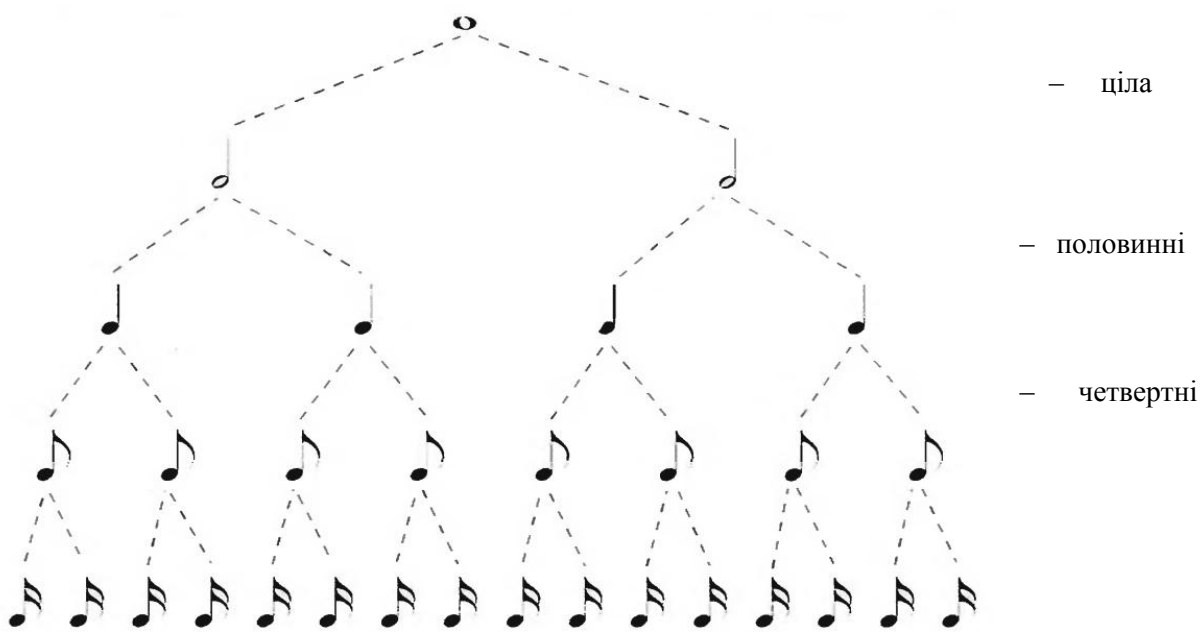
Чорна клавіша, яка розташована на півтона нижче за білу, теж позичає назву білої, але з додаванням слова «бемоль».

Дієзи й бемолі, які стоять безпосередньо перед нотою, називаються *випадковими*. Їх дія поширюється лише на той такт, в якому вони стоять. Дієзи і бемолі, які стоять при ключі напочатку нотоносця, називаються *ключовими*. Вони діють в усіх октавах до кінця твору або до зміни знаків.

Тривалості нот

Ноти, як і звуки, бувають різної тривалості. Тривалість музичних звуків вимірюється шляхом відрахування рівномірних відрізків часу. В основу позначення *тривалостей* покладено цілу ноту, поділ якої на більш короткі тривалості відбувається з принципом ділення на два:

— восьмі

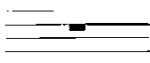
— шістнадцяті

Короткі тривалості (восьмі, шістнадцяті) можуть об'єднуватися в групи:

Важливим елементом музичної тканини є *паузи* (від грец. *pausis*—перерва, зупинка):

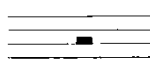
ціла пауза

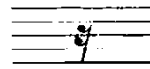
восьма пауза

половинна пауза

шістнадцята

четвертна пауза

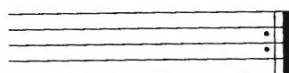

В музиці існує пульсація долей – *метр*. Як в словесному мовленні бувають ударні та безударні склади, так і в музиці мають місце сильні та слабкі долі. Метр поділяє музику на *такти*, які відокремлені один від одного *тактовими рисками*. Сильна (ударна) доля припадає завжди на початок такту. Кількість долей в кожному такті завжди однакова та визначається *розміром* (хоча кількість нот, що складають долю, може бути різною). Розмір такту ставиться на початку нотного рядку (після ключа у вигляді дроби). Верхня цифра позначає кількість долей в такті, нижня – тривалість кожної долі. Наприклад:

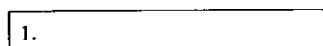

Неповний такт на початку твору називається *затактом*. Затакт разом з останнім тактом складає повний такт (в останньому такті до вказаного при ключі розміру не вистачає саме стільки тривалостей, скільки їх знаходиться в першому такті).

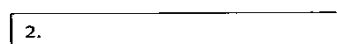
Наприкінці твору ставиться подвійна риска. Подвійна риска з двома крапками (знак *репризи*) вказує, що весь твір або його частина виконується двічі:

Іноколи знак репризи оточується вольтами. **Вольти** (від італ. *volta* – повернення, поворот) – це різні варіанти закінчення повторюваної частини твору:

закінчення для першого програвання

закінчення для другого програвання

Динаміка

Важливою стороною виразного виконання музики є **динамічні відтінки** або нюанси. Динаміка (сила звуку) позначається спеціальними італійськими термінами:

<i>f</i>	форте	гучно
<i>p</i>	піано	тихо
<i>mf</i>	меццо форте	не дуже гучно
<i>mp</i>	меццо піано	не дуже тихо
<i>ff</i>	фортіссімо	дуже гучно
<i>pp</i>	піаніссімо	дуже тихо
 або <i>crescendo</i> (<i>cresc.</i>)	крещендо	підсилюючи
 або <i>diminuendo</i> (<i>dim.</i>)	дімінуендо	послаблюючи

Основні темпи в музиці

У нотному тексті зазвичай зазначається, в якому **темні** та / або характері слід цей твір виконувати. Позначення темпу наводиться на самому початку музичного твору.

Повільні темпи		
<i>Grave</i>	граве	важко
<i>Largo</i>	ларго	широко, протяжно
<i>Adagio</i>	адажіо	повільно
<i>Lento</i>	лєнто	повільно
Помірні темпи		
<i>Andante</i>	анданте	повільно, помірно
<i>Andantino</i>	андантіно	трохи швидше, ніж Andante
<i>Moderato</i>	модерато	помірно
<i>Allegretto</i>	алегретто	досить пожвавлено
Швидкі темпи		

<i>Allegro</i> <i>Presto</i> <i>Vivo</i>	алегро престо віво	пожвавлено, швидко швидко жваво
Змінення темпу		
<i>ritenuto (rit.)</i> <i>accelerando (accel.)</i>	рітенуто ачелерандо	стримуючи прискорюючи
Додаткові позначення		
<i>molto</i> <i>non troppo</i> <i>poco</i>	мольто нон троппо поко	дуже не дуже трохи

Посадка за фортепіано

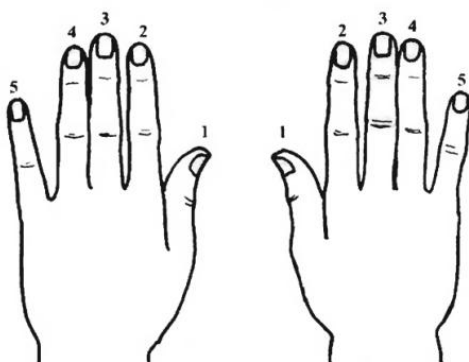
З самого початку навчання гри на фортепіано слід привчити себе до правильної посадки за інструментом. Необхідно стілець ставити навпроти середини клавіатури. Сидіти на стільці треба невимушено, зберігаючи струнку осанку. Спиратися на спинку стільця ні в якому разі не можна.

Ноги (на початку навчання) мають стояти на підлозі біля педалей. Плечі повинні знаходитись в природному положенні, необхідно стежити, щоби вони не підіймалися під час гри.

Лікті не слід притискати до корпусу, а також відводити занадто далеко у бік. Лікоть, передпліччя та кисть мають знаходитися на рівні клавіатури (або трохи вище). Дотримання цієї умови визначає висоту посадки за інструментом.

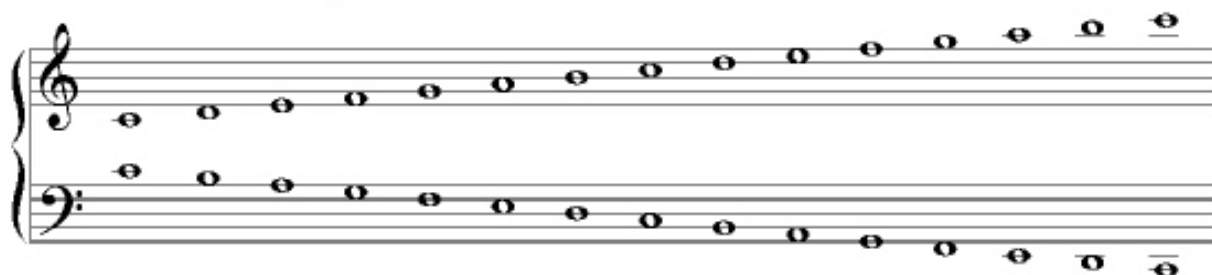
Кисть завжди має бути гнучкою та рухливою. У початківців кисть іноді «затискується» та напружується. С самого початку за цим слід уважно стежити, усуваючи зайву напругу. Слід прагнути того, щоби пальці під час гри знаходилися ближче до чорних клавіш, а не до краю клавіатури [5, 20].

Розподіл пальців на клавішах під час гри називається аплікатурою. Пальці позначаються в нотах цифрою. Кожний палець має свій порядковий номер:

Запис музики для фортепіано

Твори, призначені для виконання на фортепіано, зазвичай записуються на двох нотоносцях окремо для кожної руки: верхній нотоносець – для правої руки, нижній – для лівої. На верхньому нотоносці, як правило, ставиться скрипковий ключ, на нижньому – басовий.

Артикуляція

Одним з засобів, що впливають на характер музичного твору, є артикуляція, або **штрихи** (прийоми звуковидобування). До основних штрихів належать [9]:

- *legato* – спосіб виконання, при якому перехід від одного звука до іншого здійснюється зв'язно, без перерви. Графічно *legato* позначається дугоподібною рисою – лігою, яка з'єднує необхідні ноти: ;
- *non legato* – спосіб виконання, при якому перехід від одного звука до іншого здійснюється відокремлено (але не уривчасто). Графічно *non legato* ніяк не позначається;
- *staccato* – уривчасте, коротке виконання звуків. Графічно позначається крапками над (під) нотами:

Граючи способом *legato*, слід уважно прислухатися до того, як один звук змінюється на інший. Важливо при грі *legato* спрямовувати увагу на відпрацювання навичок зв'язування звуків без зайвих рухів, поштовхів рукою й надмірного підняття пальців. Разом з тим кисть руки не повинна бути нерухомою, затисненою.

При грі *staccato* палець, доторкнувшись до клавіші, має швидко її покинути. Звуки при цьому утворюються гострі, легкі. Уривчастість виконання *staccato* не слід перебільшувати, щоби уникнути різкої, сухої звучності.

Оволодіння правильними та природними навичками гри на фортепіано – процес тривалий і складний, він вимагає терпіння та великої зосередженості. Правильність ігрових рухів перевірюється насамперед за звуковим результатом: необхідно уважно слухати себе, грати усвідомлено і виразно.

Аплікатура

Аплікатура (від італ. *applico* – прикладати, притискати) – спосіб розташування та порядок чергування пальців під час гри на музичному інструменті. Аплікатура в нотопису позначається цифрами біля нот.

Існують певні правила вибору аплікатури [9].

1. Сусіднім клавішам відповідають сусідні пальці, наприклад:

2. За наявності пропуску однієї або двох клавіш відповідно пропускаються один або два пальці:

3. На чорних клавішах 1-й та 5-й пальці, як правило, не використовуються.

Інтервали

Музична тканина будь-якого твору побудована з інтервалів. *Інтервал* (від лат. *intervallum* – відстань) – це відстань між двома звуками за висотою. Інтервалом називають також і саме сполучення двох звуків певної висоти, що звучать послідовно (*мелодичний* інтервал) або водночас (*гармонічний* інтервал). Інтервал вимірюється числом ступенів (див. наступний підрозділ «Лад. Тональність»), які він охоплює. Інтервали позначаються порядковими чисельниками:

Таблиця інтервалів			
	Назва	Кількість тонів	Позначення
	Чиста прима	0 тонів	ч.1
	Мала секунда	0,5 тона	м.2
	Велика секунда	1 тон	в.2
	Мала терція	1,5 тона	м.3
	Велика терція	2 тона	в.3
	Чиста кварта	2,5 тона	ч.4
	Чиста квінта	3,5 тона	ч.5
	Мала секста	4 тона	м.6
	Велика секста	4,5 тонів	в.6
	Мала септима	5 тонів	м.7
	Велика септима	5,5 тонів	в.7
	Чиста октава	6 тонів	ч.8

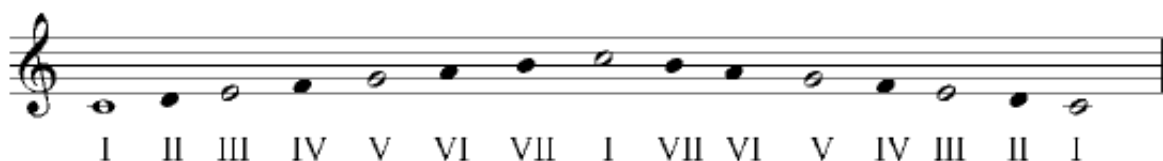
Лад. Тональність

Музичні твори складаються з різних за висотою звуків, які певним чином співвідносяться («ладять») між собою. Така організована система відношень між звуками називається **ладом**. Співвідношення звуків в ладу виявляються насамперед у тому, що деякі з них виділяються серед інших, набуваючи характеру *опорних*. Музичні твори, як правило, закінчуються на одному з цих опорних звуків.

Опорні звуки називають *стійкими звуками*. Закінчення мелодії на таких звуках справляє враження стійкості та спокою. Один з найстійкіших звуків зазвичай виділяється більше, ніж інші. Він є головною опорою ладу і називається **тонікою**.

Інші звуки мелодії, навпаки, залишають враження незавершеності та вимагають продовження музичного руху. Такі звуки називаються *нестійкими*. Їм властиве тяжіння до найближчих стійких звуків та згодом до тоніки.

Якщо вишикувати всі звуки лада один за одним без повторів, то утвориться його *звукоряд*. Кожний звук звукоряду – це ступень, який має порядковий номер. Ступені позначаються римськими цифрами:

На даному рисунку стійкі ступені (I, III, V) позначені затушованими овалами, нестійкі (всі інші) – незатушованими овалами.

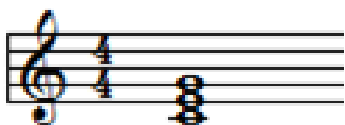
Значущість стійких ступенів полягає також у тому, що разом вони утворюють основу ладу – **тонічний тризвук** (тризвук, який будується від I ступеня – *тоніки* – вгору). Тонічний тризвук визначає нахил ладу, тобто мажорний лад чи мінорний.

Мажорний лад, або **мажор** – це лад, в основі якого лежить великий (мажорний) тризвук, між I і III ступенями якого знаходиться велика (мажорна) терція. Само слово «мажор» буквально означає «великий».

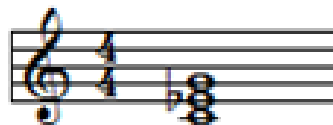
Мінорний лад, або **мінор** – це лад, в основі якого лежить малий (мінорний) тризвук, між I і III ступенями якого знаходиться мала (мінорна) терція. Слово «мінор» означає «малий».

Таким чином, мажор від мінору відрізняється насамперед положенням III ступеня – вершини терції. В мажорі вона звучить дещо вище, світліше, з чим пов'язане більш світле, ясне звучання мажору в порівнянні з більш затемненим колоритом мінору:

Мажор

Мінор

Точне висотне положення мажорного або мінорного ладу називається **тональністю**.

Тональності відрізняються одна від одної висотним положенням тоніки і ключовими знаками, а також нахилом ладу (мажор або мінор). Тональності з однаковими ключовими знаками називаються паралельними. Існують пари *паралельних тональностей* – мажорна і мінорна, які мають однаковий звукоряд (кількість знаків при ключі), але різні тоніки:

Соль мажор
мі мінор

До мажор
ля мінор

Фа мажор
ре мінор

Ре мажор
сі мінор

Сі-бемоль мажор
соль мінор

Ля-мажор
фа-дієз мінор

Мі-бемоль мажор
до мінор

Мі мажор
до-дієз мінор

Ля-бемоль мажор
фа мінор

Сі мажор
соль-дієз мінор

Ре-бемоль мажор
сі-бемоль мінор

Фа-дієз мажор
ре-дієз мінор

Соль-бемоль мажор
мі-бемоль мінор

Три види мінору

В музичній практиці застосовуються три види мінорного ладу: натуральний, гармонічний і мелодичний.

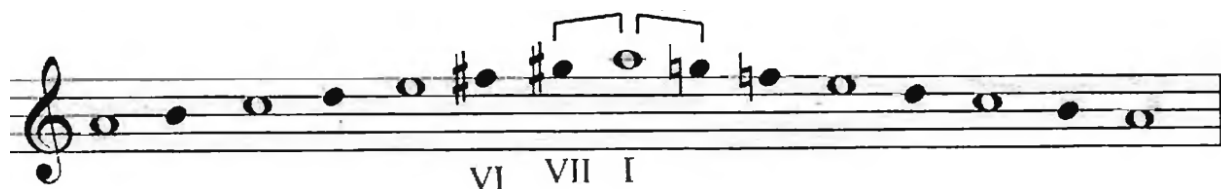
1. В *натуральному* мінорі звукоряд повністю відповідає ключовим знакам (без змінень):

2. В *гармонічному* мінорі на півтон підвищується VII ступень:

3. В *мелодичному* мінорі при русі вгору на півтон підвищуються VI і VII ступені, а при русі вниз вони виконуються, як в натуральному мінорі:

Латинські позначення звуків і тональностей

Інколи в музичній практиці для позначення звуків застосовують латинські літери:

Для позначення тональностей до латинських позначень звуків додаються слова *dur* (мажор) або *moll* (мінор).

Наприклад: *C-dur* – До мажор

cis-moll – до-дієз мінор

Des-dur – Ре-бемоль мажор

Підбір за слухом

Будь-яку знайомий музичний твір можна підібрати на фортепіано. Процес підбору слід розпочинати з уважного прослуховування *мелодії*. Спочатку треба простежити напрям руху мелодії, а потім знайти на фортепіано відповідні клавіші. Одну й ту ж саму мелодію можна заспівати на різній висоті або підібрати на інструменті від різних звуків.

Мелодію можна виконувати не лише одноголосно, але й з *акомпанементом*. В акомпанементі зазвичай використовують акорди, найчастіше у вигляді тризвуків та їх обернень. Тризвуки, побудовані на I, IV та V ступенях, називаються *головними тризвуками*, тому що саме тризвуки цих ступенів у мажорі є мажорними, а в мінорі – мінорними. Це дуже важливо для підбору акомпанементу, оскільки мажорні мелодії доцільно гармонізувати в основному мажорними тризвуками, а мінорні – мінорними. Головні тризвуки мають такі назви й позначення:

тризвук I ступеня – T_3^5

тризвук IV ступеня – S_3^5

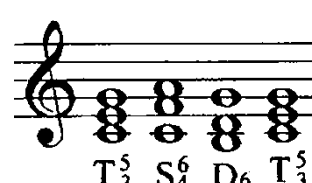
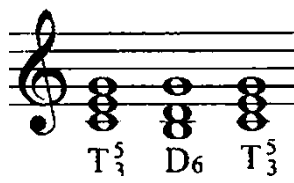
тризвук V ступеня – D_3^5

Ялинка **М. Красєв**

T_3^5 T_3^5 D_3^5 T_3^5

Задля уникання великих стрибків в акомпанементі тризвуки використовують у вигляді обернень – секстакордів та квартсекстакордів. **Обернення** – такий різновид побудови тризвуку, коли нижнім є не основний тон цього тризвуку, а його інший складовий звук. Зручний спосіб побудування обернення заснований на переносі нижнього звуку на октаву вгору:

З метою вільного застосування обернень тризвуків головних ступенів в акомпанементах рекомендується міцно вивчити в різних тональностях найбільш зручні для початківців послідовності обернень, наприклад:

Завдання для самостійної роботи

1. Закріплювати матеріал, опрацьований з викладачем у класі;
2. Створювати «репертуарні накопичення» шляхом ескізного розучування творів дошкільного репертуару для різних вікових груп.
3. Підготуватися до конкурсу на краще виконання твору: а) за слухом, б) з листа.
4. Опрацювати психолого-педагогічну, методичну літературу та періодичні видання з тем:
 - «Інструменти симфонічного оркестру»;
 - «Музичні жанри. Його величність Вальс»;
 - «Музичний пейзаж»;
 - «Моцарт – сама музика»;
 - «Загадки королеви Гармонії»;
 - «Дітям про Чайковського»;
 - «Чудове пробудження природи».
5. Проаналізувати музикознавчу, педагогічну та психологічну літературу з музичного сприйняття.
6. Відвідувати вистави театру юного глядача, лялькового театру, театру опери та балету, концертів філармонії тощо.

7. Ознайомитися з творчістю композиторів та виконавців, змістом лібрето опер тощо.
8. Підготуватися до обговорення відвіданих заходів та обміну музичними враженнями.

Література

1. Богуш А., Гаврик Н., Котик Т.. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: Підручник для студ. вищ. навч. закладів факультетів дошкільної освіти. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
2. Веселі нотки: Збірка музичних творів. Молодший дошкільний вік. / Упоряд. С. М. Шевченко. – Х.: Ранок, 2010. – 96 с.
3. Веселі нотки: Збірка музичних творів. Старший дошкільний вік. / Упоряд. С. М. Шевченко. – Х.: Ранок, 2010. – 96 с.
4. Калашник М. П. Уроки елементарної теорії музики: Навч. посібник. – Харків: Фактор, 2004. – 352 с.
5. Катанский В. М. Школа-самоучитель игры на фортепиано: Учебное пособие – М.: Издательство Владимира Катанского, 2005. – 208 с.
6. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с.
7. Левченко Л. Л. Музичне джерельце. Збірка музичних творів: У 4 вип. – Харків: Веста: Ранок, 2004.
8. Мохель Л. В., Зими́на О. П. Самоучитель игры на фортепьяно. – М.: Государственное музыкальное издательство, 1959. – 153 с.
9. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: Збірник методичних матеріалів / Упор. І. А. Романюк. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 104 с.
10. Музично-інструментальна підготовка майбутніх музичних керівників дошкільних закладів: Навчальний посібник для викладачів і студентів

/ Т. П. Танько, І. О. Ларіна, Ю. В. Доля. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. – 125 с.

11. Юцевич Ю. Е. Музика. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

12. Я у світі музики: Збірка музичних творів. Усі вікові групи / Упоряд. В. Г. Карманний. – Х.: Ранок, 2011. – 72 с.

13. Я у світі музики. Ранній вік: Збірка музичних творів / Упорядники І. М. Сорокопуд, Н. В. Андренко. – Х.: Ранок, 2012. – 88 с.

Навчальне видання

**Ларіна Ірина Олександрівна,
Доля Юлія Володимирівна**

Музично-інструментальний компонент професійної підготовки майбутніх музичних керівників ЗДО

Навчально-методичні рекомендації
для самостійної роботи студентів

Відповідальний за випуск: Тарарак Н. Г.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть укладачі

Підписано до друку 05.11.2019 р. Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умов.друк.арк. 1,65.
Гарнітура Times New Roman. Обл.- вид.арк. 1,75
Зам № 25-11/19 Наклад 100 прим. Ціна договірна.

Віддруковано:
«ФОП Напольська А.В.»
Виписка з ЄДР ЮО та ФОП № 24800000000152491
від 01.10.2013 р.
м. Харків, вул. Я. Мудрого (був. Петровського), 34
т.: 700-42-81